Образац-2

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ: ФИЛОЛОШКИ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
ПРИМЉЕНО: 31.08.2016
ОРГ. ЈЕД. | БР 09/2073/16

ИЗВЈЕШТАЈ

о оцјени подобности теме и кандидата за израду докторске тезе

ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Наставно-научно вијеће Филолошког факултета на 81. сједници одржаној 8.7.2016. године именовало је Комисију за писање извјештаја за оцјену теме докторске дисертације и провјеру услова кандидата.

Комисија је радила у саставу:

1. др Далибор Кесић, ванредни професор за ужу научну област Специфични језици – енглески језик на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, предсједник
2. др Жељка Бабић, ванредни професор за ужу научну област Специфични језици – енглески језик на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, члан
3. др Ивана Трбојевић, доцент за ужу научну област Англистика на Филолошком факултету Универзитета у Београду, члан

Захваљујући на указаном повјерењу, Комисија подноси Наставно-научном вијећу

ИЗВЈЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЈЕНУ ТЕМЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

„СРЕДСТВА ЗА ИЗРАЖАВАЊЕ КОРИЈЕНСКЕ МОДАЛНОСТИ У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ И ЊИХОВИ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ“

и провјеру услова кандидата мр Тијане Михић Пијетловић.

Састав Комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звање, назив уже научне области за коју је изабран у звање, назив универзитета и факултета у којем је члан комисије стално запослен.

1. БИОГРАФСКИ ПОДАЦИ, НАУЧНА И СТРУЧНА ДЈЕЛАТНОСТ КАНДИДАТА

а) Биографија кандидата

Кандидаткиња мр Тијана Михић Пијетловић рођена је 3.12.1978. године у Дервенти. Матурирала је у „Гимназији са техничким школама“ у Дервенти 1997. године. Све разреде гимназије, као и све разреде основне школе, завршила је просјечном оцјеном 5,00. Исте године уписала је студије на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци, Одсјек за енглески језик и књижевност. Универзитет у Бањој Луци додијелио јој је 2001. године Златну плакету за постигнут успјех на основном студију (просјечна оцјена 9,50) и завршетак студија у року на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци.

Постдипломске магистарске студије уписала је на Филолошком факултету Универзитета у Београду, смјер Наука о језику 2001. године. Испите на постдипломским магистарским студијама положила је просјечном оцјеном 9,4. Дана 5. фебруара 2009. године одбранила је магистарски рад под насловом „Модални прилози у енглеском и њима одговарајући облици у српском језику“. Ментор при изради магистарског рада била је доц. др Ивана Трбојевић Милошевић.

Тијана Михић Пијетловић има богато преводилачко искуство. Радила је као преводилац у Организацији за европску безбједност и сарадњу (ОЕБС), Мисија у Босни и Херцеговини 1997. године. У периоду од 1997. до 2002. године била је запослена као преводилац у Уједињеним народима (Мисија Уједињених народа у Босни и Херцеговини, Међународне оперативне снаге (IPTF), Дервента). Од 2002. до 2005. радила је као преводилац у Полицијској мисији Европске уније у БиХ, Државна гранична служба, Теренска канцеларија Босанска Градишка. У периоду од 2005. до 2009. године радила је као овлаштени судски тумач у Преводилачкој служби Уреда регистрара Одсјека I за ратне злочине и Одсјека II за организовани криминал, привредни криминал и корупцију Кривичног и Апелационог одјељења Суда Босне и Херцеговине те Посебног одјељења за ратне злочине и Посебног одјељења за организовани криминал, привредни криминал и корупцију Тужилаштва Босне и Херцеговине у Сарајеву.

Наставнички каријеру започела је 2009. године, од када ради као професор енглеског језика у Јавној установи Средњошколски центар „Михајло Пупин“ у Дервенти. Тијана Михић Пијетловић редовно похађа семинаре намијењене стручном усавршавању професора енглеског језика у организацији Републичког педагошког завода Републике Српске, Министарства просвјете и културе Републике Српске, Завода за уџбенике и наставна средства Републике Српске и *Cambridge* центра Бања Лука.

Кандидаткиња је предсједник Школског одбора ЈУ СШЦ „Михајло Пупин“ у Дервенти и члан Школског одбора ЈУ Основна школа „Никола Тесла“ у Дервенти.

Кандидаткиња је 2012. године добила стипендију Америчке амбасаде у Сарајеву за учешће у програму учења на даљину „E-Teacher Scholarship Program“. Програм је намијењен стручном усавршавању професора енглеског језика. Кандидаткиња је похађала онлајн курс везан за предавање енглеског језика ученицима старости од 7 до 12 година под називом „Teaching English to Young Learners“. Курс у трајању од десет седмица организован је од стране Универзитета у Мериленду, Округ Балтимор.

Министарство правде Републике Српске поставило је 2002. године Тијану

Михић Пијетловић за сталног судског тумача за енглески језик.

б) Библиографија кандидата

Научни радови:

Михић Пијетловић, Т. (2015). „О модалним прилозима у енглеском и њима одговарајућим облицима у српском језику“, *Филолог,* број 12. Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци: Бања Лука. Стр. 239-247.

Михић Пијетловић, Т. (2016). „О модалним глаголима *must* и *may* у енглеском језику и њиховим еквивалентима *морати* и *моћи* у српском језику“, *Филолог,* број 13. Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци: Бања Лука. Стр. 127-141.

Тијана Михић Пијетловић била је члан уредништва монографије *Вијек постојања Гимназије у Дервенти*, издате 2012. године у Дервенти поводом обиљежавања стогодишњице постојања Гимназије у Дервенти.

а) Навести неопходне биографске податке: школовање, успјех у току школовања, кретање у служби, резултати научно-истраживачког или стручног рада, јавна признања, друштвене активности и познавање страних језика;

б) У прилогу биографије доставити списак објављених научних радова.

2. ЗНАЧАЈ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

а) Значај истраживања

Модалност је важна компонента свих језика. Сви језици посједују нека средства за изражавање модалности, али се та средства разликују од језика до језика. Модалност у енглеском језику најчешће се исказује помоћу модалних глагола. Ови глаголи имају широк спектар значења. Поред модалних глагола, постоје и друга средства за исказивање модалности. Кандидаткиња ће у свом истраживању, поред модалних глагола, обухватити и сљедећа средства: модалне идиоме, изразе, модалне лексичке глаголе, именице, придјеве и прилоге. Овај рад ће се фокусирати на истраживање једног типа модалности – коријенске модалности, који обухвата појмове обавезе, дозволе, нужности, способности, могућности, воље, намјере. Кандидаткиња ће у свом истраживању утврдити којим се све средствима исказује коријенска модалност у енглеском и српском језику, а затим ће описати ова средства и упоредити њихову употребу у два језика. Надаље, будући да су модални глаголи у оба језика полисемични, анализом ће се утврдити која коријенска значења исказује сваки од модалних глагола. Затим ће се анализирати употреба и понашање коријенских модалних глагола у одричним и упитним реченицама, њихова употреба у односу на прошло, садашње и будуће вријеме, као и у којој мјери ови модални глаголи испољавају неутралност према категорији стања. Контрастивном анализом ће се установити у каквим односима стоје енглески и српски језик у домену изражавања коријенске модалности. Утврдиће се који су то преводни еквиваленти средстава за изражавање коријенске модалности, као и на ком нивоу се налази модалност (на нивоу ријечи, фразе, итд.).

Циљ рада је првенствено да да допринос опису средстава за изражавање коријенске модалности у енглеском и српском језику и разумијевању односа у којима два језика стоје у домену коријенске модалности. Резултати истраживања могу се примијенити и у образовној и примијењеној лингвистици. У процесу учења страног језика, битно је да ученици буду свјесни постојања модалности, начина на који модалност прожима језик, средстава којима се модалност изражава, како би били у стању да изаберу адекватна средства за исказивање одређеног значења. Важно је да ученици разумију да модални глаголи и у енглеском и у српском језику имају значајну прагматичку улогу те да им се укаже на одређене разлике у употреби коријенских модалних глагола у два језика. Такође, модалност је једна од категорија на коју се мора обратити посебна пажња у преводу, будући да се исказивање модалних значења може веома разликовати од језика до језика.

б) Преглед истраживања

Модалност је подручје о којем постоји обимна литература на енглеском језику. У српском језику модалност је знатно мање обрађивана. Када говоре о појму модалности, лингвисти англистичке оријентације обично разматрају централне модалне глаголе *may, might; can, could; will, would; shall, should*; *must.* Ови глаголи имају широк спектар значења. Њима се изражавају семантички појмови нужности, извјесности и могућности, као и појмови дозволе, обавезе и хтјења. Поред модалних глагола, модални контрасти могу се сигнализирати и сљедећим језичким средствима: модалним идиомима, модалним лексичким глаголима, именицама, придјевима и прилозима. У говору значајну улогу у изражавању модалности имају и прозодијске карактеристике интонације и нагласка (Hoye 1997). Каретеро (Carretero 1996) запажа да је проучавање модалности, које се традиционално фокусирало на модалне глаголе, проширило свој опсег у неколико праваца. То проширење је посебно уочљиво код епистемичке модалности, што потврђују и сљедеће чињенице: Палмер (Palmer 1986) сматра да евиденцијали спадају у епистемичку модалност, а Коутс (Coates 1987, 1990) у своју анализу епистемичких исказа укључује дисјунктивна питања (*tag questions*) и прилоге степена *slightly*, *a bit* и *quite,* као и ограду (*hedge*) *sort of* и маркер дискурса *I mean.* Лингвисти у анализу укључују и знатно већи број нелексичких средстава. На примјер, Стабс (Stubbs 1986) тврди, између осталог, да прости облици глагола исказују већу увјереност у истинитост исказане пропозиције него *–ing* облици. Мејнард (Maynard 1993) у модалност сврстава не само независне ријечи, него и синтаксичке показатеље као што су ред ријечи и опозиција активно / пасивно стање, те супрасегментална средства попут интонације, квалитета гласа, ритма и брзине говора. Финтел (Fintel 2006) у изразе који имају модална значења убраја и кондиционале. Међутим, модални глаголи ипак заузимају централно мјесто у изучавању модалности у енглеском језику. Изучавање модалних глагола често се сматра синонимним са изучавањем саме модалности јер „значења која исказују модални глаголи у енглеском језику представљају, у великој мјери, значења која се укључују у типолошки опис модалности“ (Palmer 1990:2).

Аутори који су се бавили истраживањем значења модалних глагола класификују ова значења на различите начине. Тако, на примјер, Хој (Hoye 1997) разликује епистемичка и неепистемичка значења модалних глагола, Свитсер (Sweetser 1984, 1997) и Коутс (Coates 1983) разликују епистемичка и коријенска значења модалних глагола, Палмер (Palmer 1990) разликује епистемичка, деонтичка и динамичка значења, Фроли (Frawley) говори о негацији, епистемичкој и деонтичкој модалности, а *A Comprehensive Grammar of the English Language* разликује

унутрашња и спољашња (енг. intrinsic / extrinsic) значења. Кандидаткиња ће се у дисертацији држати подјеле на епистемичку и коријенску модалност. Епистемичка модалност је модалност која се тиче говорникових претпоставки или процјене могућности и, у већини случајева, указује на говорникову увјереност (или недостатак увјерености) у истинитост исказане пропозиције. Коријенску модалност је теже окарактерисати од епистемичке модалности. Термин коријенска модалност у овом раду ће обухватати и деонтичка и динамичка значења. Упркос великом опсегу значења која покривају коријенски модали (обавеза, дозвола, нужност, способност, могућност, воља, намјера), њихово јединство се огледа у синтаксичким моделима са којим их повезујемо, а то их разликује од њима одговарајућих епистемичких модала. На примјер, обиљежја као што су аниматан субјекат, агентиван глагол и пасивно стање су повезана са коријенском модалношћу.

Модални глаголи у енглеском језику не представљају облике глаголског начина, али они својим значењем заузимају централно мјесто у овом систему и чине тако важан дио система финитних помоћних глагола да се говори и о граматици модала (Palmer 1969:138, према Ђорђевић 2007:492). Ђорђевић (2007:492) констатује да о значају модалних глагола за глаголе енглеског језика свједочи и врло обимна литература која описује не само њихова морфолошка и синтаксичка, већ и врло сложена семантичка својства. За разлику од енглеског језика, у литератури о српском језику модална значења су углавном описивана у оквиру значења глаголских времена (индикативна употреба, релативна употреба и модална употреба). Тако, на примјер, Станојчић и Поповић (1994:376) говоре о презенту, који, уз временску употребу, има и „своју неправу употребу као облик којим се означава став говорног лица према неостваренoj (нереализованој) радњи. Презент у таквој служби назива се модалним.“ Ови аутори такође говоре о модалном перфекту, крњем перфекту који може бити и модус (начин), о модалној употреби футура I и модалном аористу. У категорији начина, модална значења изражавају се императивом, потенцијалом и футуром II. Стевановић (1956:397) наводи да се модалним презентом износи „радња која се само намерава или жели вршити, или пак говорно лице само претпоставља да ће се вршити, која се износи само као услов или могућност вршења итд., и уопште када се презентом казује да је нешто онако како се чини говорном лицу, када се износи став говорног лица.“ У скорије вријеме, у литератури о српском језику све више се јавља термин „модални глагол“. Пипер и Клајн (2015:290) говоре о модалним глаголима и изразима који имају значење нереалности, које изражавају као значење могућности, потребе или неопходности. Ови аутори разликују модалне глаголе у ужем смислу (*моћи, требати, морати, смјети, хтјети* и др.) који су изразитије десемантизовани, односно више граматикализовани, и модалне глаголе у ширем смислу (*жељети, жудјети, марити, наложити, допустити* и др.) који су мање десемантизовани, а више лексикализовани. По степену десемантизованости разликују се и модални изрази. На примјер, више су десемантизовани модални изрази *могуће је, потребно је, нужно је* него *кадар је, вољан је, принуђен је, спреман је* итд. Наши аутори такође указују на разлике у значењу модалних глагола у епистемичкој и деонтичкој употреби. Батистић (1983) детаљно анализира епистемичку и деонтичку употребу модалних глагола *морати* и *моћи* у нашем језику. Трбојевић-Милошевић (2004) даје опсежан опис средства за изражавање епистемичке модалности у енглеском и српском језику те пореди употребу ових средстава у два језика.

Иако литература обилује теоретским аргументима да је успостављање апсолутне еквиваленције у превођењу осуђено на неуспјех зато што језици никада нису

довољно слични да искажу исте реалности и да се не може претпостављати да 'реалност' постоји независно од језика, превођење је неизбјежан дио наших живота (Baker 2011:28). Превођење је практично старо колико и само писање. Природа превођења је тема која води до јако различитих схватања: с једне стране постоји тенденција да се наглашава улога језика и искључује све остало, док се с друге стране занемарује улога лингвистичких елемената, а пажња усмјерава на концептуални садржај. Језици нису номенклатуре, и концепти једног језика се могу радикално разликовати од концепата другог језика. Сваки језик артикулише и организује свијет на другачији начин. Језици не именују само постојеће категорије, него артикулишу своје властите (Culler, 1976:21-22). Превођење обухвата далеко више од замјене лексичких и граматичких јединица између језика. Ово је посебно уочљиво код превођења модалних аспеката значења.

Винтер (Winter 1961:98, prema Baker 2011:133) наводи да не можемо увијек спарити садржај поруке у језику А са изразом који има потпуно исти садржај у језику Б, јер оно што се може и што се мора исказати особина је одређеног језика на исти начин као и *како* се то може исказати. Лексички ресурси и граматички систем језика имају значајан утицај на то шта се може рећи у том језику и како се то може рећи. Што се превођења модалних аспекат значења тиче, најважнија разлика између граматичких и лексичких избора јесте да су граматички избори у великој мјери обавезни док су лексички избори у знатној мјери ствар избора преводиоца.

Модалност је једна од категорија које могу створити потешкоће у преводу. Исказивање модалних значења може се веома разликовати од језика до језика, на што се мора обратити посебна пажња у преводу. Модална значења могу се исказивати сасвим различитим облицима у различитим језицима (Baker 2011:140).

Разматрајући проблем истраживања, мр Тијана Михић Пијетловић је користила релевантну лингвистичку литературу, из које издвајамо:

1. Aijmer, K. (2001). Epistemic modal adverbs of certainty in an English-Swedish perspective. Göteborg University. Reports from the project Languages in Contrast, No. 5, February 2001. http://www.hf.uio.no/ilos/forskning/prosjekter/sprik/pdf/aijmer.pdf (pristupljeno 12. septembra 2015.)
2. Baker, M. (2011). *In Other Words*, USA – Canada, Routlege
3. Bassnett, S. (2002). *Translation Studies*, London – New York: Routledge
4. Batistić, T. (1983) „O nekim pitanjima u vezi sa analizom glagola morati i moći", JF XXXIX, Beograd, 99-111.
5. Bolinger, D. i Sears, D. (1968). *Aspects of Language,* New York: Harcourt Brace Jovanovich.
6. Carretero, M. (1996). New Angle on an old theme: epistemic modality reconsidered. http://revistas.ucm.es/index.php/EIUC/article/view/EIUC9696110253A/8467 (pristupljeno 12. septembra 2015.)
7. Coates, J. (1983). *The Semantics of the Modal Auxiliaries.* London and Canberra: Croom Helm.
8. Coates, J. (1987). Epistemic modality and spoken discourse. *Transactions of the Philological Society,* 110-131.
9. Coates, J. (1990). Modal meaning: the semantic-pragmatic interface. *Journal of Semantics* 7, 1, 53-63.
10. Culler, J. (1976). *Saussure,* Glasgow: Fontana – Collins.

11. Đorđević, R. (2007). *Gramatika engleskog jezika*, Beograd.
12. von Fintel, K. (2006). Modality and Language. In: *Encyclopedia of Philosophy* – Second Edition (Donald M. Borchert, ed.), Detroit: MacMillan Reference USA. http://mit.edu/fintel/www/modality.pdf (pristupljeno 12. septembra 2015.)
13. Frawley, W. (1992). *Linguistic Semantics.* Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Hillsdale, New Yersey, Hove and London.
14. Hoye, L. (1997). *Adverbs and Modality in English*. Longman.
15. Kesić, D. (2015). "Translation intricacies", *Filolog*, 12: 263-271.
16. Maynard, S.K. (1993). *Discourse Modality. Subjectivity, emotion, and voice in the Japanese language. Pragmatics and Beyond New Series, 24*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
17. Palmer, F.R. (1986). *Mood and Modality.* CUP.
18. Palmer, F.R. (1990). *Modality and the English Modals.* 2nd edn. London:Longman
19. Palmer, H.E. (1969-1924). *A Grammar of Spoken English*, (Revised and Rewritten by Roger Kingdon). Cambridge, W. Heffer & Sons.
20. Piper, P. i Klajn, I. (2015). *Normativna gramatika srpskog jezika*. Matica srpska, Novi Sad.
21. Pym, A. (2010). *Exploring Translation Theories,* USA – Canada: Routledge
22. Quirk et al. (2003-1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman.
23. Sapir, E. (1956) *Culture, Language and Personality.* Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
24. Stanojčić, Ž. i Lj. Popović. (1994). *Gramatika srpskoga jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
25. Stevanović, M. (1956) *Gramatika srpskohrvatskog jezika za više razrede gimnazije*. Obod - Cetinje.
26. Stubbs, M. (1986). 'A Matter of Prolonged Field Work': notes towards a modal grammar of English. *Applied Linguistics* 7, 1, 1-25.
27. Sweetser, E. (1984). Semantic Structure and Semantic Change: A cognitive linguistic study of modality, perception, speech acts and logical relations, PhD dissertation, Berkeley.
28. Sweetser, E. (1997-1990). *From Etymology to Pragmatics*. Metaphorical and cultural aspects of semantic structure. CUP.
29. Trbojević-Milošević, I. (2004) *Modalnost, sud, iskaz: Epistemička modalnost u engleskom i srpskom jeziku.* Beograd: Filološki fakultet.
30. Winter, W. (1961, 1964) 'Impossibilities of Translation', in W. Arrowsmith and R. Shattuck (eds) *The Craft and Context of Translation*, New York: Anchor. (prema Baker 2011)
31. Zadeh, L.A. (1965) Fuzzy Sets. *Information and Control, 8,* 338-53. http://www.cs.berkeley.edu/~zadeh/papers/Fuzzy%20Sets-Information%20and%20Control-1965.pdf (pristupljeno 20. maja 2016.)
32. Zadeh, L.A. (1972). A Fuzzy-set-theoretic Interpretation of Linguistic Hedges, *Journal of Cybernetics*, 2 (3), 4-34. (pristupljeno 20. maja 2016.) http://www.cs.berkeley.edu/~zadeh/papers/A%20fuzzy-set-theoretic%20interpretation%20of%20linguistic%20hedges-1972-Journal%20of%20Cybernetics.pdf
33. Zgusta, L. (1971) *Manual of Lexicography*, The Hague: Mouton (prema Baker 2011)

в) Радна хипотеза са циљем истраживања

1) У раду се полази од претпоставке да су енглески и српски типолошки слични језици. Оба језика посједују различита средства за изражавање коријенске модалности. Коријенска модалност се у оба језика првенствено изражава модалним глаголима. У раду се полази од главне хипотезе да су модални глаголи у српском језику најчешћи преводни еквиваленти модалних глагола у енглеском језику, узимајући у обзир полисемичност модалних глагола у оба језика. Међутим, број чланова система модалних глагола у два језика није исти. Док у енглеском језику постоји дванаест модалних глагола (*must, may, might, can, could, will, would, shall, should, ought to, dare* и *need*), у српском језику тај број у већини граматика није тачно одређен, односно низ се најчешће завршава са 'и др.'. Пипер и Клајн (2015) у модалне глаголе у ужем смислу укључују *моћи, требати, морати, смјети, хтјети* и др., а у модалне глаголе у ширем смислу *жељети, жудјети, марити, наложити, допустити* и др. Трбојевић-Милошевић (2004) у модалне глаголе сврстава сљедећих седам глагола: *морати, моћи, смјети, требати, хтјети, умјети* и *ваљати*. Мрежа односа која настаје између два језика у преводу је веома комплексна јер се одсуство потпуне формалне коресподенције надокнађује другим средствима, најчешће помоћу модалних употреба глаголских времена и начина.

1 а) Модални глаголи и у енглеском и у српском језику су полисемични. Коријенски модални глаголи *can* и *could* у енглеском језику исказују дозволу, могућност и способност. Модални глагол *моћи* у српском језику такође покрива сва ова значења. Претпоставка је да ће се у преводу најчешће јављати управо модални глагол *моћи*. Међутим, постоје и специфичне употребе модалног глагола *can* када у преводу не користимо глагол *моћи*. На примјер, *can* се у енглеском језику употребљава са перцептивним глаголима. Употреба ових глагола са *can* је аспектуална и служи као замјена за неприхватљив прогресивни облик (**I am seeing*, итд.). У овим случајевима у преводу на српски језик очекујемо перцептивни глагол у одговарајућем времену. У српском језику значење способности се исказује и глаголима *умјети* и *знати*. Анализом корпуса ће се утврдити који се све еквиваленти модалних глагола *can* и *could* јављају у преводу и колико често.

1 б) Уобичајени модални експонент јаке обавезе у енглеском језику је глагол *must (морати)*. Међутим, енглески језик располаже још једним модалним глаголом који у лепези својих разних значења обухвата и значење обавезе, а то је глагол *shall.* Користећи *shall,* говорник се обавезује или гарантује да ће се нешто догодити. У одређеном смислу, *shall* је јаче од *must,* јер њиме не само да се намеће обавеза него се и гарантује да ће се она извршити. Српски језик ово значење не исказује модалним глаголом, него футуром I. Модални глагол *shall* се редовно користи у формалним правним контекстима (закони, статути, уговори, итд.) гдје генерално има императивно или мандаторно значење. Одредбе које прописују обавезе у нашем језику најчешће се исказују презентом, а често и ријечима 'дужан је' или 'обавезан је'.

Евидентно је да сваки од модалних глагола има своја стереотипна значења као и одређене специфичне употребе. Рад ће покушати да одреди с једне стране омјер учешћа енглеских модалних глагола у корпусу, а с друге стране састав српских модала и других глагола који се јављају у преводу. С обзиром на неједнак број модалних глагола у два језика, претпоставка је да се у српском језику уз помоћ глаголских времена (модална употреба презента, перфекта, футура I, итд.) и начина (императив и потенцијал) надомјешта оно што енглески језик исказује модалним

глаголима.

2) Приликом превођења модалности најприхватљивија је теорија еквиваленције на нивоу ријечи (или фразе) јер дирекциона (диригована) еквиваленција (Pym 2010) преводиоцима даје слободу да смисао преведу на различите начине и сходно свом субјективном нахођењу, а на превођење се гледа као на резултат активних одлука које преводилац доноси. Када је у питању модалност, та слобода мора бити сведена на минимум јер се у противном губи окосница значења модалних глагола у датом случају, из чега се може закључити сљедеће: што је еквиваленција на нижем нивоу (ријечи или фразе), то је кореспондентност модалности у изворном и циљном језику већа.

3) Модални глаголи и у енглеском и у српском језику имају значајну прагматичку улогу. Једна од њихових прагматичких улога је и исказивање учтивости и тентативности. Степен учтивости је повезан са степеном модалности датог исказа. Енглески језик за исказивање већег степена учтивости или тентативности обично користи дисталне (прошле) облике модалних глагола. На примјер, *Could you tell me the way to the library?* учтивије је од *Can you tell me the way to the library?* Слично овоме, хипотетичко коријенско *might* често се користи прагматички да учтиво укаже на ток радње, да се избјегне отворено и очигледно давање савјета, нарочито са глаголима *say, add, ask* (*I might add*). Код епистемичке употребе модала, дистални облици модалних глагола се користе да искажу мањи степен увјерености говорника у истинитост исказане пропозиције. Српски језик не користи модалне глаголе у прошлом времену у ове сврхе. У раду се поставља хипотеза да српски језик за исказивање ових значења превасходно користи потенцијал. Анализом корпуса ће се установити да ли постоје, и која су то друга средства која се јављају као преводни еквиваленти дисталних модалних глагола, а којима се исказује повећан степен учтивости и тентативност.

Ова дисертација се бави изражавањем коријенске модалности у енглеском и српском језику. Циљ истраживања је:
- да се идентификују и опишу средства за изражавање коријенске модалности у енглеском језику;
- да се идентификују и опишу средства за изражавање коријенске модалности у српском језику;
- да се, узимајући коријенску модалност као универзалију, упореде описана средства за изражавање коријенске модалности у два језика;
- да се, на основу спроведене контрастивне анализе, формулишу контрастивна правила или закључци, на формално граматичком и семантичком нивоу;
- да се утврде преводни еквиваленти средстава за изражавање коријенске модалности (једносмјерна анализа, од енглеског ка српском језику);
- да се утврди, на основу спроведене анализе, на ком нивоу се налази коријенска модалност (на нивоу ријечи, фразе, итд.).

г) Материјал и метод рада

У првом, уводном дијелу рада кандидаткиња ће говорити о модалности, типовима модалности, теоријама модалности и теоријама превођења. У другом дијелу рада биће описана средства за изражавање коријенске модалности у енглеском језику. Поред модалних глагола, биће обухваћена сљедећа средства: модални идиоми (*had*

better, would rather, had rather), изрази (*be obliged to, be allowed to, be able to, be going to, be to, be willing / unwilling to, be capable / incapable of, be bound to*), глаголи (*let, permit, allow*), именице (*necessity, permission, willingness / unwillingness*), придјеви (*necessary / unnecessary, allowable, willing, possible / impossible for*) и прилози (*willingly / unwillingly*). У овом дијелу рада, наводи ће бити поткријепљени, а различита значења модалних глагола и других средстава за изражавање коријенске модалности илустрована примјерима из Британског националног корпуса. У трећем дијелу рада биће описана средства за изражавање коријенске модалности у српском језику. Као извор примјера биће кориштен Корпус савременог српског језика. У четвртом дијелу рада биће урађена контрастивна анализа средстава за изражавање коријенске модалности, те ће се установити у каквим односима стоје енглески и српски језик у домену изражавања коријенске модалности. Кандидаткиња ће анализу радити на сопственом корпусу састављеном од реченица из романа Џејн Остин „Понос и предрасуде“ и њихових превода на српски језик, као и реченица из филма „Понос и предрасуде“ и њихових превода на српски језик. У овом дијелу ће се такође установити која од средстава за изражавање коријенске модалности се задржавају у филму, будући да је дужина текста у филму много мања него у роману. У петом дијелу рада биће изнесени закључци.

Анализа ће бити независна у оној мјери у којој се у оба језика траже средства за изражавање коријенске модалности у односу на *tertium comparationis* који је представљен семантичком дефиницијом коријенске модалности, а зависна у оној мјери у којој се врши поређење појединих средстава за изражавање коријенске модалности, идентификованих као посебне граматичке или лексичке категорије, полазећи од енглеског језика. Анализа ће бити једносмјерна, из правца енглеског ка српском језику.

Коријенска модалност се најчешће исказује помоћу модалних глагола. Будући да су модални глаголи полисемични, анализом ће се утврдити која коријенска значења исказује сваки од модалних глагола (нпр. модални глагол *must* може исказивати наређење, обавезу или нужност, а модални глагол *can* може исказивати дозволу, способност и могућност). Затим ће се анализирати употреба и понашање ових модалних глагола у одричним и упитним реченицама, као и њихова употреба у односу на прошло, садашње и будуће вријеме. Такође, утврдиће се у којој мјери ови модални глаголи испољавају неутралност према категорији стања.

Анализа и опис разних значења модалних глагола базираће се на теорији фази скупова (*fuzzy set*). Теорија фази скупова је теорија којом се користи Џенифер Коутс (1983) при истраживању значења модалних глагола у енглеском језику. Најистакнутији представник теорије фази скупова је Задех (Zadeh 1965). Теорија скупова је основа модерне математике и постоји јасна веза између класификација у свакодневном језику (*Џон је висок*) и математичке формулације скупа (скупа *високих* људи). Припадност скупу је прецизан концепт који подразумијева да за сваку особу можемо рећи да јесте висока (дакле да је члан скупа), или да није висока (дакле да није члан скупа). Овдје се јавља проблем граничних случајева, односно поставља се питање када људи почињу да буду високи? Да би ријешио овај проблем, Задех (1965) предлаже скупове са континуирано градираним степеном припадности, које он назива фази скупови. Коутс (1983) преузима опште карактеристике овог модела, односно у свом моделу задржава главне карактеристике концепта фази скупова, али избјегава квантификацију, односно она не покушава да квантификативно одреди степен припадности скупу било којег примјера, него се ослања на опште појмове: основно или централно значење (*core*), средина (*skirt*) и периферно значење (*periphery*). Термин фази скуп ће се користити да означи „класу у којој је прелаз од

припадности до неприпадности постепен, а не нагао“ (Задех 1972:4).

И коријенска и епистемичка значења модалних глагола су неодређена (*fuzzy*), али је неодређеност углавном типична за коријенску модалност. Коутс разликује три типа неодређености: градијенција (*gradience*), двосмисленост (*ambiguity*) и спајање (*merger*). На примјер, коријенско *can* има континуум значења које се протеже од централног значења 'способности' до периферног значења 'могућности'. Централни примјери који означавају 'способност' типично имају сљедеће карактеристике: (а) субјекат је живо биће и има агентивну функцију, (б) глагол пуног значења означава радњу / физичку активност, (в) могућност извршења радње одређена је инхерентним особинама субјекта (укључујући и оно што је субјекат научио). Као резултат тога, ако субјекат није живо биће, ако глагол не означава радњу, или ако је инхерентност одређене особине упитна, онда није лако уврстити *can* међу централне примјере (*core*). Слично томе, ако говоримо о периферији, гдје *can* има значење 'могуће је за...' ('it is possible for...') ili 'nihil obstat' ('ништа не спречава'), најјаснији примјери су они гдје су околности које омогућавају или онемогућавају радњу наведене. Неодређени случајеви су чести, односно често је тешко одлучити да ли је одређена особина инхерентна или не, као и да ли је могућност радње одређена комбинацијом инхерентних особина субјекта и ванјских фактора. Други примјери градијенције су коријенско *must* (градијент од јаке 'обавезе' до много слабијег значења 'нужности'), коријенско *will* (градијент од јаке до слабе 'воље'), коријенско *may* (градијент од 'дозволе' до опште 'могућности') (Coates:1983:15).

Неодређен примјер је двосмислен када није могуће одредити које од два значења, коријенско или епистемичко, је говорник намјеравао да да исказу. Како бисмо схватили смисао реченице, морамо одабрати једно од ова два значења. Двосмисленост подразумијева постојање одвојених категорија, односно одвојених скупова. Примјери спајања, попут примјера који укључују двосмисленост, су неодређени у смислу да контекст не искључује једно од два могућа значења. Међутим, спајање се разликује од двосмислености по томе што није неопходно одлучити које значење је говорник намјеравао да да исказу прије него што се исказ може разумјети. Коријенско и епистемичко значење код спајања у одређеним контекстима не искључују једно друго, што се може описати као контекстуална неутрализација.

Дакле, сваки модални глагол ће бити анализиран и његова значења ће бити описана у оквиру теорије фази скупова. Уз то, кандидаткиња ће се укратко осврнути и на однос у коме међусобно стоје модални глаголи у оба језика. Ово ће бити урађено у оквиру модела сачињеног од теорије модалности као деиксе и теорије метафоричког проширења.

Концептуални оквир Фролијеве (Frawley 1992) теорије о модалности као деикси чини прагматички феномен показивања, указивања с једне тачке на другу, дакле деикса. Фроли полази од дефиниције модалности која каже да је модалност начин на који језик енкодира поређење израженог свијета са референтним свијетом. Што се анализе деонтичке модалности тиче, концептуални оквир деиксе се показује као валидан начин за објашњење полисемичности модалних форми. Сви појмови који се везују за значења деонтичких модала (као и осталих средстава за изражавање тих значења) – обавеза, наређење, дужност, принуда, дозвола, молба, захтјев представљају обиљежја израженог свијета. Деонтичка модалност се у деиктичком схватању дефинише као наметање израженог свијета референтном свијету. Код деонтичке модалности можемо идентификовати исте деиктичке компоненте као и код епистемичке, тј. деиктичке тачке, правац и удаљеност. Референтни свијет представља центар деиксе, а изражени свијет лоцирану тачку. Ток појављивања

израженог из референтног свијета подразумијева удаљавање од референтног свијета, тј. он је усмјерен ка будућности, од говорника према другом. Што се удаљености тиче, у случају деонтичке модалности, њу видимо као вјероватноћу појављивања израженог из референтног свијета, или као функцију везе између референтног свијета, израженог свијета и говорниковог суда. Деонтичку модалност карактеришу сљедећа три битна обиљежја: деонтичке категорије обавезе и дозволе и њихове скаларне вриједности, оријентација према будућности и оријентација на другог учесника у комуникацији. Обавеза и дозвола представљају различите семантичке категорије, а свака од њих има своје скаларне вриједности, што нам дозвољава да говоримо о јакој и слабој обавези у енглеском језику, као и о јакој и слабој дозволи. Код директног наметања обавезе или давања дозволе, деиктичка дистанца између референтног и израженог свијета је мала. Што је интензитет обавезе и дозволе слабији, то је деиктичка дистанца већа. Главни представници модалних глагола за изражавање деонтичких категорија обавезе и дозволе су *must* и *may* у енглеском, односно *морати* и *моћи* у српском језику. Када користимо глагол *must* у енглеском језику, односно *морати* у српском језику за наметање обавезе, или глагол *may* у енглеском, односно *моћи* у српском језику за давање дозволе, деиктичка дистанца између референтног и израженог свијета је мала, што је посљедица директног наметања обавезе / давања дозволе. Ако глагол *must* замијенимо глаголом *should* у енглеском језику, односно глагол *морати* глаголом *требати* у српском језику, деиктичка дистанца између референтног и израженог свијета се повећава, тако да интензитет обавезе слаби. Деонтичке категорије обавезе и дозволе имају скаларне вриједности, тако да можемо говорити о јакој и слабој обавези, као и о јакој и слабој дозволи.

Свитсер (Sweetser 1997) se служи теоријом метафоричких проширења као моделом приликом анализе модалности, а нарочито модалних глагола које види као метафоре (одсуства) сила и препрека. Она сматра да су енглески модални глаголи израсли из немодалних значења као што су физичка сила и снага, те да су се прво оформили као деонтичка значења, а потом су добили свој продужетак или неку врсту надградње кроз епистемичка тумачења. Што се коријенске модалности тиче, Свитсер сматра да се она најбоље може разумјети ако се описује у оквиру једног система сила и препрека. Тако, дозвољавање неке радње (што је у енглеском језику представљено глаголима као што су *may*, *let* и *allow*) јесте случај одстрањивања или обуздавања потенцијално присутне препреке. Модални глаголи *must* и *may* у енглеском, односно *морати* и *моћи* у српском језику могу се сматрати најјаснијим примјерима модала који се могу анализирати у оквиру система сила и препрека, јер је веома лако разумјети *may / моћи* као одсуство потенцијалне баријере, а *must / морати* као јаку, неодољиву силу која усмјерава радњу субјекта и ограничава је на једну једину могућу опцију. Глаголи *ought to, have to* и *need* могу се анализирати као нека врста модификације најјачег коријенског модала *must*. Они представљају различите врсте сила: *must* има конотације директно примијењене и неодољиве силе, док су *ought to, have to* и *need* силе којима се може одупријети и које се разликују према доменима у којима функционишу (друштвени и морални) и према извору из кога долазе (унутрашњи и спољашњи).

д) Научни допринос истраживања

Предложено истраживање представљаће значајан допринос опису средстава за изражавање коријенске модалности у енглеском и српском језику и разумијевању

односа у којима два језика стоје у домену коријенске модалности. Полазећи од чињенице да се коријенска модалност и у енглеском и у српском језику првенствено изражава модалним глаголима те да број чланова система модалних глагола у два језика није исти, можемо очекивати да је мрежа односа која настаје између два језика у преводу веома комплексна јер се одсуство потпуне формалне кореспонденције надокнађује другим средствима. Расвјетљавање ове комплексне мреже односа представљаће један од значајнијих доприноса рада. Опис српских модалних глагола у оквиру теорије фази скупова такође представља значајан допринос проучавању модалности у српском језику. Можемо очекивати да ће резултати истраживања наћи своју примјену и у области превођења, будући да је модалност једна од категорија која може створити потешкоће приликом превођења. Модална значења ће бити разматрана и у оквиру теорије превођења те ће се утврдити на ком нивоу се налази модалност и која теорија је најприхватљивија приликом превођења модалности. Очекујемо да ће резултати истраживања наћи своју примјену и у настави енглеског језика као страног. Резултати би требало да допринесу бољем разумијевању феномена модалности, што је предуслов за успјешно усвајање и адекватно коришћење средстава за изражавање модалности од стране ученика енглеског језика.

а) Значај истраживања;
б) Преглед истраживања;
в) Радна хипотеза са циљем истраживања;
г) Материјал и метод рада;
д) Научни допринос истраживања.

3. ОЦЈЕНА И ПРИЈЕДЛОГ

Поред наставничког искуства, мр Тијана Михић Пијетловић има и богато преводилачко искуство што је чини адекватним кандидатом за изучавање предметне тематике овог рада. На основу биографије и библиографије мр Тијане Михић Пијетловић, закључујемо да је кандидаткиња својим досадашњим радом показала да је оспособљена да рјешава комплексне научне задатке и да је способна да приступи научном истраживању и изради докторске дисертације *Средства за изражавање коријенске модалности у енглеском језику и њихови преводни еквиваленти у српском језику.*

Проучавање модалности је једно од најинтригантнијих подручја филозофског и лингвистичког истраживања. Богатство литературе о овој теми, поготово на енглеском језику, од које је већина новијег датума, говори у прилог непрекидној потреби за новим доприносима опису и анализи ове фундаменталне категорије људског изражавања. Истраживање које је предмет ове дисертације ће дати значајан допринос опису и анализи једног изузетно комплексног типа модалности – коријенске модалности. Кандидаткиња ће се у свом истраживању бавити синтаксичким, семантичким и прагматичким особинама коријенске модалности у енглеском и српском језику. Очекивани резултати представљаће значајан допринос унапређењу науке о језику и примијењене лингвистике у нашој средини. Сматрамо да ће ово истраживање моћи у будућности да послужи као полазна основа за нова истраживања из области модалности.

Будући да се кандидаткиња у свом истраживању бави анализом модалних значења и да се истраживање заснива на корпусу, сматрамо да је изабрани методолошки приступ у потпуности усклађен са савременим истраживањима у области компаративне лингвистике.

Након прегледа Пријаве теме за израду докторске дисертације кандидаткиње мр Тијане Михић Пијетловић, чланови Комисије констатују да је тема научно релевантна те сходно свему претходно наведеном предлажу Наставно-научном вијећу Филолошког факултета да прихвати Извјештај Комисије и да мр Тијани Михић Пијетловић одобри израду докторске дисертације под насловом *Средства за изражавање коријенске модалности у енглеском језику и њихови преводни еквиваленти у српском језику.*

а) Кратка оцјена о научним и стручним квалификацијама кандидата тј. о његовим способностима да приступи изради дисертације;
б) Научна или практична оправданост предложених истраживања и резултати који се могу очекивати;
в) Мишљење о предложеној методи истраживања;
г) Уколико комисија сматра да кандидат не посједује одговарајуће научне и стручне квалификације, да неке претпоставке кандидата у вези пријављене дисертације нису тачне или је предложен метод рада неадекватан, исти треба детаљно образложити.
д) Приједлог са образложеном оцјеном о подобности теме и кандидата (Обавезно написати оцјену да ли су тема и кандидат подобни или не)

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. др Далибор Кесић, ванредни професор за ужу научну област Специфични језици – енглески језик на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, предсједник

   _____

2. др Жељка Бабић, ванредни професор за ужу научну област Специфични језици – енглески језик на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, члан

   _____

3. др Ивана Трбојевић, доцент за ужу научну област Англистика на Филолошком факултету Универзитета у Београду, члан

   _____

ИЗДВОЈЕНО МИШЉЕЊЕ: Члан комисије који не жели да потпише извјештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извјештај образложење, односно разлоге због којих не жели да потпише извјештај.